

**SİVAS VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ**

**OSMANLILAR DÖNEMİNDE
SİVAS SEMPOZYUMU
BİLDİRİLERİ**

(21 – 25 Mayıs 2007)

1. Cilt

SİVAS 2007

OSMANLILAR DÖNEMİNDE SİVAS SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

SİVAS 1000 TEMEL ESER

No: 9

ISBN: 978-975-585-849-4 (takım)

ISBN: 978-975-585-851-7 (1.c)

Yayın Kurulu

Doç. Dr. Âlim Yıldız
Yrd. Doç. Dr. A. Turan Alkan
Yrd. Doç. Dr. Fatih Dervişoğlu
Dr. Berat Demirci
Av. Haluk Çağdaş
Müşgan Uçer
İbrahim Yasak
Hüseyin Kaya
Tekin Şener

Editör

Doç. Dr. Şeref Boyraz

Tashih

Adem Yıldırım, İbrahim Yasak

Kapak Tasarım

Harun Ş. Taşar

Baskı

DOĞAN Gazetecilik ve Mat. San. A.Ş.
Atatürk Caddesi Hilal Sokak No: 6 SİVAS
0346 225 80 00

İletişim

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Atatürk Kültür Merkezi / Sivas

Telefon: 0346 223 78 48

Belgegeçer: 0346 223 92 99

E.Posta: kultur@sivas.gov.tr

Yayımlanan bildiri metinlerindeki hukukî sorumluluk ve imlâ,
noktalama konusundaki tutumlar yazarlarına aittir.

SİVAS DOĞUMLU ERMENİ MEMURLAR (Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre)

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Murat ÖNTÜĞ*

Serap SUNAY**

Özet

Sicill-i Ahvâl Defterleri Osmanlı Devleti'nin son yıllarına ait değerli bilgileri ihtiva etmektedir. Bu defterlerde memurların ismi ve milliyeti, mahlası veya künyesi, hangi aileye mensup olduğu, öğrenim durumu, başarıları ve kabiliyetleri, göreve tayin edilmeleri, azil sebepleri gibi konulara ilişkin bilgiler vardır. Bu bakımdan biyografik çalışmalar yönünden son derece zengin ve ehemmiyetli bir kaynaktır. Tebliğde, Sivas doğumlu olan 28 Ermeni memur hakkında bir çalışma yapılmıştır. Bilindiği üzere II. Abdülhamid döneminde personel istihdamı köklü değişikliklere uğramıştır. Bu anlayış beraberinde gayrimüslimleri de kapsayan kozmopolit bir bürokrasi ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde devletin her dairesi ve kademesinde birden çok lisan bilen gayrimüslim memurlar görevlendirilmiş ve bunlar Osmanlı Devleti'nin her tarafına tayin edilmiştir. Sivas doğumlu Ermeni memurlar da bu durumun örneklerini oluşturmaktadır. Bu çalışmada Sivas eksenli yapılacak araştırma ile yöreye ait Ermeni memurlar hakkında belgelere dayalı bir prosopografi denemesi ortaya konulması amaçlanmıştır.

Giriş

II. Mahmud ve onu izleyen Tanzimat dönemi, idarî, siyasî, sosyal, kültürel, ekonomik alanlarda son derece büyük değişimlerin ve gelişimlerin yaşandığı bir süreçtir. II. Abdülhamid devri de, bürokratik teşkilatlanmadaki değişim dolayısıyla Tanzimat reformlarının gelişerek devam ettiği bir dönem olmuştur. Bu açıdan bir bütün oluşturan XIX. yüzyıl reformları, ülke genelinde askerî, mülkî ve idarenin bütün alanlarında merkezîyetçi bir zihniyet ve beraberinde bu türden düzenlemeler getirmiştir¹. Nezâretlerin ve nezâret meclislerinin teşekkül ettiği, uzmanlaşmanın

* Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Uşak.

** AKÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, Tarih Öğretmeni, Uşak.

¹ Osmanlı Merkez Teşkilatı ve Bürokratik reformlar için bkz. Carter V. Findley, *Osmanlı Devleti'nde Bürokratik Reform (1789- 1922)*, (Kısaca: *Bürokratik Reform*), (Çev. Latif Boyacı-İzzet Akyol), İz Yayıncılık, İstanbul 1994; Carter V. Findley, *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, (Kısaca: *Kalemiyeden Mülkiyeye*), (Çev. Gül Çağalı Güven), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996; Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993; Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004; Hüseyin Özdemir, *Osmanlı Devletinde Bürokrasi*, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul 2001; Osmanlı Taşra Teşkilatında yapılan düzenlemeler için bkz. Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve*

başladığı ve gelişerek değiştiği bir dönem olan XIX. yüzyılın en dikkat çeken özelliklerinden birisi, sivil bürokrasinin idarede söz sahibi olmaya başlamasıdır. Büyük bir dönüşümün ifadesi olan bu süreçte, Osmanlı Devleti'nin idarî yapısında, hacminde ve üyelerinin görevlerinde meydana gelen değişiklikler sivil bürokrasinin (kalemiye) genel dokusunu da değiştirmiştir. Konsolosluk ve diplomatik hizmetlerin genişlemesiyle deniz aşırı ülkelere yayılan sivil bürokrasi, yine aynı dönemde oluşturulmaya çalışılan yeni taşra idaresinin temel yükümlülüğünü üstlenerek eyâletlerdeki durumunu kurumsallaştırmıştır². Merkezileşme, devlet teşkilatında meydana gelen değişim ve büyümeye bağlı olarak bürokratik kadrolar da her geçen gün biraz daha genişlemiştir. XVIII. yüzyıl sonlarında merkez ve taşra teşkilatının toplamı yaklaşık 2.000 kişi olarak tahmin edilen Osmanlı resmî hizmet kadrosunun sayısı II. Abdülhamid döneminde 35.000 kişiye ulaşmıştır³.

Mülkiyedeki büyüme ve değişimin yansıması olarak devletin personel politikası değişmiştir. Padişahın hakimiyetini ve merkezileşmeyi en üst düzeye taşıma gayesiyle II. Mahmud tarafından 1830'lu yıllarda yapılan reformlar, sivil bürokrasiyi şekillendirerek, azami kontrol sağlayabilecek bir şekilde yeniden örgütlemiştir. Nezâretlerin kurulmasıyla, Avrupalı tarzda bir yönetim modeli benimsenerek, idarî alanlarda yapılan reformlar yeni personel politikasının temellerini atmıştır. Batılı devletlerinkine benzer bir bürokrasi oluşturabilmek için, Nezâretlerle birlikte, Dâr-ı Şurây-ı Bâbîâli ve Meclis-i Ahkâm-ı Adliye gibi organlar kurulmuştur. Tüm bu çabaların boşa gitmemesi için, mülkiyede ortak bir derece ve terfi sistemi oluşturmak gerekmektedir. Bu yönde yapılan reformlarla, mülkî derecelerde bir hiyerarşi oluşturma ve buna göre sıralanan resmî hitap şekilleri gibi yeni oluşumlar, mülkiyeye yeni bir görünüm ve daha net olarak tanımlanabilen bir kimlik kazandırmıştır⁴.

Kalemiyenin, Mülkiyeye dönüşümünü sağlayan, Tanzimat'la birlikte başlayan bu süreçte köklü değişikliklere neden olan pek çok yasalar çıkarılmıştır. Bunda bilhassa, Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik akımının tezahürlerinin görüldüğü, imparatorluk bünyesindeki bu etnik toplulukların ulusallaşma yolundaki eylemlerini kontrol altına alıp bir üst kimlik olan Osmanlılık fikrini benimsetme çabaları yatmaktadır. Bu amaçla din ayrımının kaldırılıp eşitliğin sağlanmaya çalışıldığı bu reform sürecinde gayrimüslimlerin idarede yer almaları lüzumu ortaya

Ekonomik Yapısı, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997; İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840- 1880)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.

² Findley, *Bürokratik Reform*, s. 57.

³ Findley, *Osmanlı Devleti'nde Bürokratik Reform (1789- 1922)*, adlı eserinde bu sayıyı 50.000-100.000 arasında tahmin etmişken; daha sonra Sicill-i Ahvâl kayıtlarından yararlanarak, Hariciye memurları üzerine yaptığı çalışması, *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, sayfa 23'te, bu sayıyı 35.000 olarak değiştirmiştir.

⁴ Findley, *Bürokratik Reform*, s. 120- 125.

çıkıştır⁵. Osmanlı uyuğu gayrimüslimler açısından, Devlet-i Âliyye tarafından yapılan önemli hamlelerden birisi, 1840'da kurulan yerel yönetim meclislerine, gayrimüslim cemaat liderlerinin katılımının kabulü olmuştur. Ancak bunlar gerçek anlamda devletin resmi personeli olarak kabul edilen memur statüsüne sahip değillerdi⁶.

Vilâyet, livâ ve kazâlarda oluşturulan idare ve belediye meclisleriyle, merkezi kurullarda üye olma hakkı kazanan gayrimüslimler için, Kırım Savaşı'na kadar önemli bir değişiklik ortaya çıkmamıştır. Avrupalı devletlerin desteğine önemli derecede ihtiyaç duyan Osmanlı, bu krizi aşabilmek için, yeni reformlar yapmak durumunda kalmıştır. Bu reformlardan birisi, 1855'te gayrimüslimlerin rütbe sınırlaması olmaksızın, mülkî memuriyete; 'miralay' rütbesine kadar askeriye kabul edilebileceğinin bildirilmesidir. Osmanlı bürokrasisinin etnik yapısını değiştirecek bu mühim karardan birkaç ay sonra, 1856'da ilan edilen Islahat Fermânı'nda yer alan gayrimüslim Osmanlı uyruklarının imtiyaz ve muafiyetlerine dair maddelerle merkez ve taşrada, sivil bürokraside yer alan gayrimüslimlerin sayısında büyük bir artış görülmüştür⁷. Önceleri kalemiyede tercüman ve diplomat olarak görev yapan yalnızca birkaç Rum memur varken, 1876'ya gelindiğinde, hacimce büyük genişleme gösteren Osmanlı bürokrasisinde neredeyse Hristiyan memurun bulunmadığı daire kalmamıştır⁸.

Osmanlı Bürokrasisindeki gayrimüslim memur dağılımı, etnik ve dini cemaatlere göre zaman zaman değişiklik arz etmiştir. Divan-ı Hümayun tercümanlığını adeta tekelinde bulunduran Rumlar, sahip oldukları bu üstünlüğü, 1821'deki Yunan isyanının ardından kaybederek bu kadrolardan tasfiye edilmişlerdir. 1821'den 1856'ya kadar olan süreçte ise, daralan bir gayrimüslim personel kadrosu görülmekle beraber, bazıları Rum, bazıları Ermeni olmak üzere, tercüman, mimar, hekim, mühendis, sarraf gibi görevlerde resmî ya da yarı resmî olarak çalışmışlardır. 1856 Islahat Fermânı'nın etkisiyle bürokraside artan gayrimüslim mevcudiyeti içerisinde, Ermeniler kısa sürede en kalabalık kontenjanı oluşturarak Rumları geçmişlerdir⁹.

Gayrimüslimlerin devlet memuriyetindeki oransal önemi 1870'lerin ortasında doruk noktasına çıkmıştır. Bu durumda 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Tanzimat'ın getirdiği eşitlikçilik prensibinden bir miktar uzaklaşmıştır. 1860'ların ortasında zirvede olan Rumların memuriyetteki oransal önemine karşılık, Ermenilerin bu seviyeye ulaşması yaklaşık on yıl sonra gerçekleşecek, Hariciye

⁵ Abdülhamit Kırmızı, "Osmanlıcılık ile Milliyetçilik Arasında Hamidiye Bürokrasisinin Ermeni Memurları", *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, C.I, Kayseri, 2007, s.71-73; Aynı yazar "Son Dönem Osmanlı Bürokrasisinde Akraba Ermeniler", *Ermeni Araştırmaları*, S.8, 2003, www.eraren.org/index.php?Page=Dergiler&IcerikNo=142

⁶ Findley, *Kalemiyeden Mülkiyeye*, s. 32.

⁷ Findley, *Kalemiyeden Mülkiyeye*, s. 32- 33; Findley, *Bürokratik Reform*, s. 166.

⁸ Kırmızı, "Son Dönem Osmanlı Bürokrasisinde Akraba Ermeniler", s. 2.

⁹ Findley, *Bürokratik Reform*, s. 174.

Nezâreti'nde görev yapan Ermeniler sayıca, Rumlardan çok üstün konuma erişeceklerdi. Avrupalı Devletlerin desteğiyle, 1832'de bağımsız Yunan Devleti'nin kurulmasından sonra dahi önemli sayıda Rum, Osmanlı egemenliği altında kalmıştır. Bunlar devlet hizmetinde çalışmaya devam etmişse de bu durumun diğer cemaatler için olumsuz örnek teşkil edebileceği endişesi Osmanlı idaresinin tüm kademelerini telaşlandırmıştır. Böylece Rumların memuriyetteki yıldızları sönmüş, Ermenilerin Tanzimat'ın eşitlikçi zihniyetinden en çok faydalanan zümre olma yolu açılmıştır. Rumların devlet kademelerindeki yerini alan ve bu süre zarfında "millet-i sadıka" payesine erişen Ermeniler, bu üstünlüklerini milliyetçi çatışmanın 1897'de Osmanlı-Ermeni ilişkilerini bozmasına kadar muhafaza etmişlerdir. Bu tarihten sonra ise Ermenilerin merkezî idaredeki pozisyonları, 1821'den sonra Rumlara olduğu gibi, şüpheli bir vaziyet almaya başlamıştır¹⁰.

Osmanlı Devlet idaresinde müesseseseleşmenin daha da arttığı, bürokrasinin uzmanlaştığı ve gittikçe daha fazla merkezîyetçi bir görünüm kazandığı II. Abdülhamid devrinde, personel istihdamı hususunda köklü bir takım değişiklikler yapılmıştır. Ortaylı'ya göre, II. Abdülhamid dönemi taşra bürokrasisinin iki temel özelliği vardır: bunlardan ilki, imparatorluk genelinde memur sayısındaki dikkat çekici artış ile taşra bürokrasisinde artan sayıda gayrimüslim istihdamıdır¹¹. Bunun neticesinde, Müslim ve gayrimüslim Osmanlı uyruklarını kapsayan son derece karmaşık ve kozmopolit bir bürokrasi ortaya çıkmıştır. Bu kozmopolit yapıda yerini alan Ermeniler II. Abdülhamid döneminde Hazine-i Hassa'da yönetici pozisyonunda önemli rol oynamışlardır¹². Bu dönemde üç Ermeni devlet adamı Hazine-i Hassa Nazırı olarak görev yapmıştır¹³. Bunların yanı sıra, Sivas doğumlu Ermeni memurlarda sıkça örneklerine rastladığımız, Telgraf ve Posta Nezâreti'nde de Sultan Abdülhamid döneminde Ermeni personelin büyük çoğunluğa sahip olduğu görülmektedir¹⁴.

Devletin içinde bulunduğu olumsuz iç ve dış şartlar karşısında, kurtuluşun ehil bir bürokrasinin yapacağı idarî reformlarda görüldüğü, Abdülhamid dönemi; Yıldız Sarayı ve Bâbîâli'nin merkezîyetçi kontrolü ile idarî mevzuatın buna göre düzenlendiği bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu yapılanmanın en iyi uygulandığı yer olan Dâhiliye Nezâreti'ne bağlı olarak çeşitli kurumlar meydana getirilmiştir¹⁵.

¹⁰ Findley, *Kalemiyeden Mülkiyeye*, s.99- 100, 108.

¹¹ İlber Ortaylı, "Tanzimat Döneminde Tanassur ve Din Değiştirme Olayları", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü UA Sempozyumu (1989- Ankara)*, Ankara 1994, s. 166-167.

¹² Findley, *Kalemiyeden Mülkiyeye*, s. 33.

¹³ Osmanlı Devleti'nde önemli mevkilerde bulunan Ermeniler ve aileleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Recep Çelik, "Osmanlı Bürokrasisinde Görev Yapan Ermeniler", *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, C.IV, Kayseri, 2007, s.29-53.

¹⁴ Çelik, a.g.m, s.47-51; Abdülhamit Kırmızı, *II. Abdülhamid Dönemi (1876- 1908) Osmanlı Bürokrasisinde Gayrimüslimler*, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1998, s. 19, 54.

¹⁵ Gülden Sarıyıldız, *Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun Kuruluşu ve İşlevi (1879- 1909)*, Der Yayınları, İstanbul 2004, s. 89.

Bunlar içerisinde Osmanlı Bürokrasisi için en önemlisi olan Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun¹⁶ 1879'da kurulmasıyla başlayan personel politikasındaki bu değişim rüzgarı, II. Abdülhamid devri boyunca tüm hızıyla devam etmiştir. 1881'de *Memûrin-i Mülkiye Terakki ve Tekâüt Nizamnâmesi* yayınlanmıştır. Bununla, kesintilerle finanse edilen emekli aylığı uygulamasından başka, yolsuzlukla suçlanan memurlarla ilgili soruşturma ve kovuşturmayaya yönelik önlemler getirilmiştir. Çeşitli hükümet organlarında memur alım ve tayinleriyle ilgilenecek *İntihab-i Memûrin Komisyonları* kuruldu¹⁷. Böylece, II. Abdülhamid döneminde oluşturulan bu komisyonların aldıkları kararlar ve uygulamaları vasıtasıyla devlet memurlarının tayin, terfi ve tekaüd işlemleri merkezileştirilmiştir.

Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'nin içişlerine müdahalesinin arttığı, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrası imzalanan Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarıyla memur seçimi ve tayininde yeni bir yapılanma gereği olmuştur. Bu ihtiyaç üzerine, *Memûrin-i İntihab Komisyonu* ile *Sicill-i Ahvâl Komisyonu* lağvedilip yerine daha geniş yetki alanı olan *Memûrin-i Mülkiye Komisyonu* 1896'da kurulmuştur. Kanûn-i Esâsî'nin ilanıyla, memur seçimi yetkisinin nazırlara verilmesiyle 1908'de *Memûrin-i Mülkiye Komisyonu* da lağvedilerek, 1914 tarihli yeni sicil nizamnâmesiyle memurlara tasdikli tercüme-i hal varakaları yerine, sicil cüzdanları verilmeye başlanmıştır¹⁸. Sicill-i Ahvâl-i Memûrin Komisyonu 1922 yılına kadar görevini sürdürmüştür¹⁹.

Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun kuruluş tarihi olan 1879 yılına gelinceye kadar Osmanlı Devleti'nde memurların sicillerini sistematik olarak bir defterde toplayan büro hizmetine rastlanmamaktadır. Devletin istihdam ettiği personel hakkında bilinmesi gereken bilgilere sahip olabilmek ihtiyacı neticesinde kurulan Sicill-i Ahvâl Komisyonu, kurulmasından itibaren mülkî ve adlî memurlardan 1909'a kadar süren zaman dilimi içerisinde 92.137 devlet memurunun sicil kayıtları 200 adet²⁰ büyük boy sicil defterinde toplanmıştır. Osmanlı Devletin'de en büyüğünden en

¹⁶ Sicill-i Ahvâller hakkında bilgi için bkz. Gülten Sarıyıldız, *Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun Kuruluşu ve İşlevi (1879- 1909)*, Der Yayınları, İstanbul 2004; Atila Çetin, "Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Dosyaları Hakkında Bir Araştırma", *Vakıflar Dergisi*, S.XXIX, Ankara 2005, s. 87- 104; Talip Mert, "Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Buna Dair Yayınlanan Nizamnameler I: Osmanlı Devleti Sicill-i Ahvâl Dairesiyle Şubelerine Ait Yönetmelik", www.Arhimag.org/JAS/JAS2000/JAS02_08.SPML, 4- 10.

¹⁷ Findley, *Bürokratik Reform*, s. 230- 232.

¹⁸ Sarıyıldız, *a.g.e.*, s. 36- 37, 168.

¹⁹ Çetin, "Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Dosyaları Hakkında Bir Araştırma", s. 93.

²⁰ 92.137 memurun sicil kayıtları 201 adettir. Ancak 18 numaralı defter iki tanedir. Bkz. Yusuf İhsan Genç, Osman Yıldırım, Nazım Yılmaz, Mustafa Küçük, Sinan Satar, İbrahim Karaca; *Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi*, 2. Baskı, İstanbul 2000, s. 241; Findley ve Talip Mert ve Ortaylı bu defterlerin sayısını 196 olarak vermiştir. Bkz. Findley, *Kalemiyeden Mülkiyeye* s. 374; İlber Ortaylı, "Tanzimat Devri ve Sonrası İdarî Teşkilât", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, (Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu), C. I, IRCICA Yayınları, İstanbul, 1994, s. 324; Talip Mert, "Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Buna Dair Yayınlanan Nizamnâmeler I", *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 2000, s.97.

küçüğüne kadar, Müslim gayrimüslim farkı gözetilmeksizin, imparatorluğun tüm resmi personelinin biyografisinin ve mesleki gelişim çizgisinin tutulduğu, bugünkü manasıyla birer özgeçmiş niteliği taşıyan bu siciller; hem biyografi yazımında hem de o dönemin devlet personel politikasının anlaşılmasında en önemli bir kaynaktır. Her rütbeden memurun kaydını içeren bu kaynaktan, son dönem Osmanlı bürokrasisinin genel durumu takip edilebilmektedir. Ayrıca, II. Abdülhamid dönemi siyaseti gereğince, bu siciller vasıtasıyla devletin resmî personeli üzerinde ciddi bir kontrol mekanizması tesis edilmiştir²¹.

Son derece zengin biyografik malzeme içeren Sicill-i Ahvâl'lerin noksansız olduğunu söylemek mümkün değildir. Örneğin, Sivaslı Ermeni memurların yaklaşık %35'de yalnızca bir ya da iki atamasıyla ilgili bilgiler mevcuttur. Bu yüzden onların meslekî ilerleme biçimlerini çözümlmek mümkün olmamıştır. Bunun yanı sıra başta suiistimal iddiaları ve memurların azledilme sebepleri olmak üzere, karışık olay ve durumların her zaman açıkça ortaya konmamış olması da bir diğer handikaptır. Ayrıca, Sicill-i Ahvâl'lerin birçoğu memurun memuriyetinin nasıl sona erdiğini belirtmeden birden kesilivermektedir. Bu durum, 1908'de ya da hemen sonrasındaysa, nedeni genellikle Jön Türk Devrimi'ni izleyen tensikatın kayıt tutma sistemi üzerinde oluşturduğu aksamalarla ilgilidir. Bir diğer neden de memurun ölümü veya Osmanlı-Ermeni ilişkilerinin bozulduğu döneme tesadüf eden uygulamalardan kaynaklanabilir. Sicill-i Ahvâl'lerin birçoğunda memurların vefat tarihlerine de rastlanmamaktadır. Sonuç olarak, Sicill-i Ahvâl kayıtları memurun yaşamının son evreleri için iyi bir kaynak niteliği taşımamaktadır.

Bu güne kadar, bu konuyla ilgili yapılan çalışmalarda genellikle Osmanlı Devleti merkez teşkilatı incelenmiş, merkez bürokrasisinden hareketle taşra bürokrasisi hakkında malûmatlar verilmiştir. Oysaki son yıllarda artık taşra teşkilatının işleyişinin de Osmanlı bürokrasisini anlamada en az merkez teşkilatı kadar önemli olduğu görülmüştür. Bu çalışmada Sicill-i Ahvâl kayıtlarına dayanarak, taşra bürokrasisi ve özellikle Hamidiye bürokrasisindeki çok uluslu memur yapısıyla hacimce gittikçe artan resmî personel kadrosunun bir kesiti olan Sivas doğumlu Ermeni memurlar incelenmiştir. Onların, toplumsal kökenleri, memuriyete başlama yaş ve koşulları, maaşları, bulundukları görevler, aldıkları rütbe ve nişanları, yer değiştirme sebepleri gibi devlet hizmetinde bulundukları süre içerisindeki meslekî safahatları ile bu bilgilerden yola çıkılarak, o dönem Osmanlı bürokrasisi içerisindeki Sivaslı Ermeni memurlarının konumları saptanmaya çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin son elli yılına ait önemli bilgiler içeren Sicill-i Ahvâllere dayanılarak yapılan bu çalışmada, ilk olarak Sivaslı Ermeni memurların toplumsal kökenlerini ortaya koymaya yarayan, ailelerine dair bilgilerden yola çıkılarak, baba

²¹ İlber Ortaylı, "Tanzimat Devri ve Sonrası İdarî Teşkilât", s. 324.

meslekleri, varsa şöhretleri ve bunların memuriyete girişlerine tesirleri incelenecektir.

I. Ermeni Memurların Toplumsal Kökenleri

1821 Yunan ayaklanmasıyla Divân-ı Hümayûn tercümanının görevden alınarak idam edilmesiyle yarı özerk dinsel cemaatlerden Fener Rumlarının yerini, modern eğitim kurumlarında eğitim gören Osmanlılar almıştır. Ancak Tanzimat Fermânı'nın getirdiği eşitlik anlayışı ve bilhassa Islahat Fermânı'ndan sonra büyük bir ivmeyle gayrimüslimlerin kamu yönetimine girmesiyle yarı özerk dinsel cemaatler modeli yeniden ortaya çıkmıştır. Ermeni asıllı Osmanlı memurları ise, Rumların gözden düşmesiyle 1870'lerin ortasından 1897'de Osmanlı-Ermeni ilişkilerinin bozulmasına kadar gayrimüslim Osmanlı tebaası arasında taşra ve merkez teşkilatında devlet memuriyetindeki oransal üstünlüklerini korumuşlardır.

Birkaç memur kuşağını kapsayan Sicill-i Ahvâllerde, sayısı 28 olan, Sivaslı Ermeni memurlardan en yaşlısının 1260/1844, en gencinin ise 1305/1887- 88'e tesadüf eden doğum tarihlerine göre, iki memurun arasında kırk beş yıl gibi önemli bir zaman farkı vardır. Yaşlı kuşağın ilk temsilcisi olan Paskal Enveryan Efendi daha Sultan Abdülhamid tahta çıkmadan 1866'da henüz 18 yaşında iken görevine başlamışken²², en genç Kigork Efendi²³ ise, 22 yaşında II. Abdülhamid tahttan indikten sonra memuriyete girmiştir.

Tamamı gayrimüslim Ermenilerden oluşan Sivaslı örneklem grubumuzun toplumsal kökenlerini takip etmekte ilk dikkati çeken husus, onların ailelerinin taşıdıkları unvanlardır. Kazancıyan, Şirinoğlu, Boyacıoğlu, Mülkoğlu ve Ağahoğlu gibi lakaplar taşıyan bu memurlardan yalnızca beşi aile şöhretlerinden bahsetmişlerdir²⁴. Çok az sayıda kişinin aile şöhretlerinden bahsetmesinin nedeni tam olarak açık olmasa da, bu durum, gayrimüslim memurların tecrübesizliğiyle ya da gayrimüslimler arasında lakapların Müslüman Osmanlı uyrukları arasında olduğu kadar yaygın olmamasıyla açıklanabilir.

Aile şöhretlerinin yanı sıra, kişilerin taşıdıkları namlar da onların ait oldukları sosyal ve meslekî zümrenin anlaşılmasında büyük önem taşımaktadır²⁵. Sadece Mihail Ağa²⁶ "ağa" unvanı kullanmış, onun dışındaki tüm memurlar "efendi" unvanıyla anılmıştır. Burada görüldüğü gibi Osmanlı Devleti'nde katiplerin ya da mülkiye memurlarının çoğu "efendi" olarak anılmaktaydı. Paşa çocuğusalar "bey", vezir olmuşlarsa "paşa" denirdi. Efendi ise, imparatorluğun çöküşüne kadar

²² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezâreti Sicill-i Ahvâl İdâre-i Umûmiyesi (DH. SAİD.) 62/379.

²³ BOA. DH. SAİD. 187/58.

²⁴ DH. SAİD. 26/51; 108/79; 142/23; 194/209; 187/58.

²⁵ Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, s. 143.

²⁶ DH. SAİD. 108/79.

mülkiye memurları ile okur-yazar olarak kabul edilen diğer kimseler için de kullanılan bir unvan olma özelliğini korumuştur²⁷.

Osmanlı bürokrasisinde yer alan Sivas doğumlu Ermeni memurların dördü baba unvanlarını belirtmemiştir. Bunlardan ikisinin baba mesleklerine dair de herhangi bir malûmat mevcut olmadığından bunlar hakkında fikir yürütmek mümkün olmamıştır. Mesleği belli olan diğer ikisinden birisi, kazancı iken öteki de arşındır. Dolayısıyla her ikisi de serbest meslek sahibi, kalem erbabı olmayan kimselerdir. Diğerlerinin ise 17'si ağa, 7'si efendi unvanlı kimselerdir. Aralarında hiç bey ya da paşa unvanlıların olmaması, hem babalarının hem de oğullarının Osmanlı devlet kademesinde yüksek bir mevkie sahip olamadıklarını kanıtlar niteliktedir.

Toplumsal köken araştırmalarının bir diğer ayağı olan baba meslekleriyle ilgili hususta ise, memurların ciddi bir oranının (yaklaşık %40) hiçbir bilgi vermediği görülmektedir. Baba mesleğini belirtmeme oranının gayrimüslim memurlar arasında daha yaygın olduğunu ifade eden Findley, gayrimüslim memurların baba mesleğini belirtmeme nedenini; memuriyetteki deneyimsizlikleri ve babalarının mesleğinde övünülecek bir yön görmemeleri olarak açıklamıştır²⁸. Meslekleri belirtilen 17 kişinin ise meslek dağılımı şöyledir: 2 esnaf, 4 tüccar, 1 sarraf, 1 kazancı, 1 simsar, 1 arşındı, 1 demirci, 2 sandık emini, 1 Telgrafhane-i Muhaberat-ı Ecnebiye Müdürü, 1 tabip, 1 Ziraat Bankası azası ve 1 dava vekili. Bunlar içerisinde, serbest meslek erbabından simsar İstepan Efendi dışında hepsi ağa unvanını taşımaktadır. Hafik Ziraat Bankası azası olan Haçik ağa dışında, devlet hizmetinde çalışan 5 memurun babası ise, genel temayüllere uygun olarak efendi sanıyla anılmıştır (Bkz. Tablo-1).

Bu memurlardan baba mesleği bilinenlerden yaklaşık % 65'i serbest mesleklerde çalışırken, %35'i de devlet hizmetinde çalışmaktadır. Ortaya çıkan tabloya göre, mesleği belirtilen babalar nispetinde yapılacak değerlendirmeye göre, Sivaslı Ermeni memurların devlet hizmetine girmek için babalarının da meslekten memurlar olmasına gerek olmadığı söylenebilir. Böylece Ermeni uyruğu Osmanlı memurların devlet hizmetine girişinde, Müslüman meslektaşları gibi, patrimonial ilişkiler veya lonca geleneğinden ziyade, yarı- özerk cemaat modelinin geçerli olduğu söylenebilir. Ancak serbest meslek sahibi babaların da etkinlik alanının farklı olduğu açıktır. Örneğin; babası sarraf olan Mıgırdıç Kirkoryan Efendi, Dersaadet'te başladığı memuriyet safahatine, imparatorluğun çeşitli yerlerinde zaman zaman 1.000 kuruş ve üstü ücretlerle çalışırken²⁹; babası arşındı olan Mihail Ağa onun kadar şanslı olamamış ve yaklaşık on iki senelik memuriyet yaşamında

²⁷ Findley, *Kalemiyeden Mülkiyeye*, s. 26, dipnot 50.

²⁸ Findley, *Kalemiyeden Mülkiyeye*, s. 110- 111.

²⁹ DH. SAİD. 65/143.

200- 300 kuruş gibi oldukça düşük ücretlerle Sivas'ta Düyün-ı Umûmiye idaresinde çalışmıştır³⁰.

Tablo-1 Sivas Doğumlu Ermeni Memurlar

	Adı	Baba Adı	Baba Mesleği	Aile Şöhretleri	Doğum Tarihi (Hicri/Miladi)
1	Paskal Enveryan Efendi	Minas Ağa			1260/1844
2	Tatyos Efendi	Artin			1261/1845
3	Agob Efendi	Artin Kuruşyan Ağa	Esnaflık		1262/1846
4	Mıgırdıç Kirkoryan Efendi	Grigor Ağa	Sarraf		1262/1846
5	Artin Efendi	Mardiros Ağa	Tüccar		1265/1848-49
6	Kirkor Efendi	Kırmızıyan Mıgırdıç Ağa	Tüccar		1269/1853
7	Ohannes Bavir Efendi	Kirkor Ağa	Esnaflık		1269/1853
8	Paskal Mıgırdıç Efendi	Paskal	Kazancı(?)	Kazancıyan	1269/1853
9	Oskehan Efendi	Horikyan Ağa			1271/1854-55
10	Çukaşerbad Minas Efendi	Babik Ağa	Tüccar		1272/1855-56
11	Aram Kiragos Oylan Efendi	Estepan Efendi	Simsar		1275/1858-59
12	Ohannes Efendi	Samoel Ağa		Şirinoğlu	1275/1858-59
13	Mihail Ağa	Yakise	Arşını	Boyacıoğlu	1276/1859
14	Manuk Ansuryan Efendi	Hacı Karabed Ağa			1276/1860
15	Serope Odabaşyan Efendi	Oskehan Ağa	Tüccar		1277/1860-61
16	Hacı Bedros Efendi	Minas Efendi	Karahisar-ı Şarki Sandık Emini		1278/1861
17	Bogos Efendi	Artin Ağa			1278/1861-62
18	Aram Servet Efendi	Bedros Efendi	SivasTelgrafhane Muhaberat-ı EcnebiyeMüdürü		1280/1863-64
19	Mihran Horikyan Efendi	Nikogos Ağa			1281/1864-65
20	Bodosyan Oseb Efendi	Minas Efendi	Sandık Emini		1286/1869-70
21	Kigork Efendi	Simon Ağa	Demirci		1289/1872-73
22	Nersis Kirkor Efendi	Kirkor Misyas Efendi	Nallıhan Kazası Belediye tabibi		1292/1875
23	Bedros Efendi	Haçik Ağa	Hafik Ziraat Bankası Azası		1295/1878
24	Ohannes Topalyan Efendi	Markos Ağa			1299/1881-82
25	Armenak Saraydaryan Efendi	Kasbar Efendi	Dava vekili		1299/1881-82
26	Vahan Efendi	Nişan Ağa			1300/1882-83
27	Ermenak Efendi	Ohanes		Mülkoğlu	1300/1882-83
28	Kigork Efendi	Nersis Efendi		Agâhoğlu	1305/1887-88

³⁰ DH. SAİD. 108/79.

II. Eğitim Durumları

Sultan II. Mahmud ve Tanzimat'la başlayan eğitimde reform süreci II. Abdülhamid devrinde de sürmüştür. Devlet yönetimindeki değişim ve dönüşümün neticesinde oluşan sivil bürokratik kadronun eğitimi için yeni okullar gerekmiştir. Memuriyette artık usta- çırak ilişkisinin yeterli olmadığına anlaşılmışla, bir çeşit memurluğa hazırlık işlevi üstlenecek ortaöğretim sistemine ihtiyaç duyulmuştur. II. Abdülhamid döneminde ise, Tanzimat döneminde eğitim alanında yapılan kanunların uygulanması ile eksikliklerinin giderilmesine çalışılmıştır. Memleketin her yerinde okullar açılarak, eğitim çalışmalarına imparatorluk çapında yaygınlık kazandırılmıştır. Bu dönemde rüştiyelerin sayısı, 250'den 600'e, idâdiler 5'ten 104'e, Dârülmualimînler 4'ten 32'ye, 1876'da sayıları 200 civarında olan iptidâî okullarının sayısı ise 4.000-5.000'e ulaşmıştır³¹.

Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimler mensup oldukları cemaatlerin açtıkları okullarda rahatça okuyabilmişlerdir³². XVIII. yüzyılın sonlarında Ermeni cemaati, özellikle İstanbul'da Ermenilerin yoğun olduğu mahallelerde mektepler kurmaya başlamıştır. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte ise gayrimüslim tebaanın çocuklarının Osmanlı yüksek öğrenim kurumlarına kabulüyle (özellikle Mekteb-i Tıbbiye'ye), Ermenilere devlet hizmetinde daha geniş istihdam sahası açılmıştır³³. Sivaslı memurlardan babası da tabip olan Nersis Kırkor Efendi, Sivas Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriyesi'nden sonra, Mekteb-i Tıbbiye'den mezun olmuş³⁴; Ohannes Topalyan Efendi de Sivas İdâdî-i Mülkiyesi'nden sonra Dâr-ül-Fünûn-ı Osmânî'den tababet icazetnâmesi almıştır³⁵. Diğerlerinden farklı olarak, ilköğretimini Ermeni cemaati okullarında yapmayan Armenak Saraydaryan Efendi ise Sivas Amerikan mektebinin akabinde Beyrut Amerikan Tıbbiye Mektebi'nden mezun olmuştur³⁶. Görüldüğü gibi, Osmanlı Devleti'nin ya da diğer cemaatlerin açtığı yükseköğrenim kurumlarında gayrimüslimler rahatça eğitimlerini tamamlayıp imparatorluk bünyesinde vazifelerini ifa edebilmişlerdir. Bilhassa misyonerlik faaliyetlerini yürüttüğü 1867'de Amerikalılar tarafından kurulan Beyrut Amerikan Üniversitesi³⁷ mezunu, Armenak Saraydaryan Efendi'nin dahi Zile kazasında tabip olarak Osmanlı resmî personel kadrosundaki yerini alması, Sultan Abdülhamid'in

³¹ Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK Yay, 3. Baskı, Ankara, 1999, s.163.

³² Ermenilerin mektepleşme süreci ve Osmanlı Devleti tarafından bu mekteplerin denetlenmesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Mustafa Murat Öntüğü, "Balıkesir'deki Ermeni Kilisesi ve Mektep Açma Faaliyetleri", *Balıkesir Sempozyumu 2005, Tebliğler Kitabı*, Balıkesir, 2007, s.248-258; Aynı yazar, "Osmanlı Devleti'nin Ermeni Mektepleri Üzerindeki Denetimi", *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, C.III, Kayseri, 2007, s.311-328.

³³ Ekmeleddin İhsanoğlu, "Eğitim ve Bilim", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, (Editör: E. İhsanoğlu), C. II, IRCICA Yay, İstanbul 1998, s.356.

³⁴ DH. SAİD, 141/99.

³⁵ DH. SAİD, 173/491.

³⁶ DH. SAİD, 178/169.

³⁷ İhsanoğlu, *a.g.m.*, s. 359.

tebaasını onlara memuriyet ihsan ederek kendisine bağlı, sadık kullar oluşturma siyasetinin bir uzantısı olarak kabul etmek mümkündür.

Sivaslı Ermeni memurların çoğunluğu (%92), ilköğrenimlerini Sivas'taki cemaat okullarında tamamlayarak, memuriyete başlamışlardır. Bunlardan 4'ü Sivas Ermeni Sıbyan Mektebi; 3'ü Sivas Ermeni Millet Mektebi; 8'i Sivas Ermeni Mektebi'nden, fen, hesap, hendese, tarih, coğrafya, mebâd-ı ulûmu, harf-i Arabî, Türkçe, Fransızca ve Ermenice okuyarak mezun olmuşlardır. Yanı sıra özel okullarda öğrenim görenler de mevcuttur. Artin Efendi, Sivas "Hırafehanceya" Ermeni Mektebi'nde Türkçe, Ermenice, fen ve hesap okumuşken; Aram Servet Efendi de Sivas "Şarefmancas" Ermeni Mektebi'nde lisân-ı Osmanî, Fransızca, Ermenice, hesap, coğrafya, hüsn-i hat, fen ve resim okumuştur. İlköğretim düzeyinde, Sivas dışında ise Mıgırdiç Kirkoryan Efendi, Dersaadet Ermeni Millet Mektebi'nde, fen, hesap, elektrik, coğrafya, tarih, Türkçe ve Ermenice; Hacı Bedros Efendi de Karahisar-ı Şarki Mektebi'nde Türkçe, Ermenice, Fransızca ve ilm-i hesap okumuşlardır. Ağahoğlu Kigork Efendi akaid, felsefe, tarih, coğrafya, ilm-i hesap, cebir, hendese, hikmet, kimya, hayvanat, nebatat, tabahat, ilm-i terbiye, hıfzı'l sıhha, Türkçe, Ermenice, Fransızca ve Latince gibi, emsallerine göre daha kapsamlı bir müfredata sahip olan Sivas Fransız Koleji'nde öğrenim görmüştür. Toplam 21 memur (% 75), ilköğrenimlerinden sonra memur olabilmişlerdir. Kalan % 25 kısım ise öğrenim hayatına devam edebilme şansına sahip olmuştur. Bunlardan bazıları, Sivas'ta başladıkları öğrenimlerini başka yer ve okullarda sürdürmüşlerdir. Örneğin, Serope Odabaşyan Efendi³⁸, Sivas Ermeni mektebinden sonra, Diyarbakır Ermeni Mektebi ile Dersaadet Galata Ermeni Mektebi'ne devam etmişken; Bodosyan Oseb Efendi³⁹, Yadsa Pergeçyan Mektebi'ne gitmiştir. Sadece Paskal Mıgırdiç Efendi⁴⁰, hayatının hiçbir döneminde Sivas'ta okula gitmemiş, sırasıyla Yedikule Ermeni Hastanesi Mektebi ve Galata Jesuites (Cizvit) Fransız⁴¹ Mektepleri'nde öğrenim görmüştür.

Çeşitli eğitim kurumlarında öğrenim gören memurların büyük çoğunluğu (%75), ilköğretim düzeyindeki okullardan mezun olmuştur. Genel memur oranına göre dörtte üçünün bu okullardan mezun olması, memuriyete giriş için çok yüksek kriterlerin olmadığını göstermektedir. Tanzimat'tan sonra Müslim ve gayrimüslim unsurları Osmanlı birliği altında toplamak için devlet adamlarının iyi niyetle ortaya koydukları tüm tebaanın aynı okullarda bir ayırım olmaksızın bir arada öğrenim görebilmelerini sağlayan 1869 Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesine rağmen, gayrimüslimler menfaatleri icabı hususi mekteplerinden vazgeçememişlerdir. Bununla beraber, hem kendi özel okullarında hem ecnebi mekteplerinde hem de

³⁸ DH. SAİD. 101/49.

³⁹ DH. SAİD. 183/14.

⁴⁰ DH. SAİD. 26/51.

⁴¹ Bu mektep hakkında bkz. Adnan Şişman, XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara, 2006, s.120-124.

Osmanlı Devleti'ne ait mekteplere devam etme haklarına sonuna kadar kullanmışlardır⁴². Sivaslı memurların eğitim serüvenleri, bu durumu açıkça göz önüne sermektedir.

Memurların bildikleri lisanlarla ilgili olarak Sicill-i Ahvâllerde "aşınadır", "tekellüm eder", "kitabî eder" gibi ifadeler kullanılmıştır. Bu profesyonellikten uzak ifade biçimlerine göre, Müslüman Osmanlıların memuriyete girebilmeleri için sadece Türkçe okuyup yazmaları yeterli iken⁴³; Ermeni memurların imparatorluğun resmi dili olan Türkçe ve kendi lisanları olmak üzere en az iki dil bildikleri saptanmıştır. Yukarıda zikredilen ifade biçimlerinden de anlaşılacağı üzere, memurların aşağıda bahsedilen tüm dillere tam olarak hakim olduklarını söylemek mümkün değildir. Osmanlı taşra bürokrasisinde memuriyete giriş için sadece Türkçe bilmenin yeterli olduğu Sultan Abdülhamid döneminde, Sivaslı Ermeni memurların %60,7'si Ermenice ve Türkçe dışında en az bir dil bilmektedir. Bu ikisinden sonra, en çok bilinen lisan, %53,7 ile devrin diploması dili olan Fransızca'dır. Onu %17,7 ile Rumca, %14,7 ile İngilizce takip etmektedir. Sadece Türkçe ve Ermenice bilenlerin oranı ise %35,7'dir (Bkz. Tablo-2). Bunlar içerisinde Ağahoğlu Kigork Efendi, Türkçe, Ermenice, Fransızca, Rumca, Latince ve İngilizce ile en çok lisan bilen memurdur. Onu, Türkçe, Fransızca, Ermenice, Arapça ve Rumca olmak üzere toplam beş dil bilen Mıgırdiç Kirkoryan Efendi takip etmektedir. Araştırma grubumuz içerisinde Arapça bilen tek memurdur. Gazze, Kudüs, Şam gibi yörelerde çalışan, Mıgırdiç Efendi, muhtemelen Arapça'yı buralarda çalışırken öğrenmiştir. Türkçe, Fransızca, Ermenice, İngilizce bilen Serope Odabaşıyan Efendi ile Türkçe, Fransızca, Ermenice ve Rumca bilen Aram Servet Efendi de dört lisan bilen memurlardandır. Gayrimüslim memurların bu örneklem grubunda olduğu gibi, Müslüman memurlardan daha fazla lisan bilmeleri, taşra bürokrasisinde onlara belli bürolarda çalışma hususunda avantaj sağlamış olmalıdır.

Tablo-2 Sivas Doğumlu Ermeni Memurların Eğitim Durumları

Adı	Eğitim Gördüğü Mektepler	Bildiği Diller
Tatıos Efendi	Sivas Ermeni Sıbyan Mektebi	Ermenice okur-yazar; Türkçe ve Rumca tekellüm eder
Artin Efendi	Sivas "Hırafehanceya" Ermeni Mektebi: Türkçe, Ermenice, fen ve hesap	Ermenice okur-yazar; Türkçe tekellüm eder
Aram Kiragos Efendi	Galata Ermeni Millet Mektebi	Fransızca, Ermenice tekellüm ve kitabî; Türkçe bilir
Kirkor Efendi	Sivas Ermeni Mektebi	Türkçe, Ermenice okur-yazar
Agob Efendi	Sivas Ermeni Millet Mektebi	Ermenice okur-yazar; Türkçe ve Rumca tekellüm eder
Paskal Enveryan Efendi	Sivas Ermeni Millet Mektebi	Türkçe, Fransızca ve Ermenice okur-yazar
Mıgırdiç	Dersaadet Ermeni Millet Mektebi: fen,	Türkçe, Fransızca ve Ermenice

⁴² İhsanoğlu, a.g.m, s. 357- 358.

⁴³ Serap Sunay, *II. Abdülhamid Döneminde Balıkesirli Mülki Görevliler Hakkında Bir İnceleme (Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre 1879- 1909)*, (Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon 2007, s. 54.

Kirkoryan Efendi	hesap, elektrik, coğrafya, tarih, Türkçe ve Fransızca	okur-yazar; Arapça ve Rumca tekellüm eder
Ohannes Bavir Efendi	Sivas Ermeni Mektebi	Türkçe, Ermenice okur-yazar
Paskal Mıgırdıç Efendi	1-Yedikule Ermeni Hastahânesi Mektebi 2-Galata Jesuites (Cizvit) Fransız Mektebi	Türkçe, Fransızca ve Ermenice okur-yazar
Manuk Ansuryan Efendi	Sivas Ermeni Mektebi: fen, hesap, tarih, coğrafya, Türkçe, Fransızca, Ermenice	Türkçe, Fransızca ve Ermenice okur-yazar
Serope Odabaşıyan Efendi	1-Sivas Ermeni Mektebi 2-Diyarbakır Ermeni Mektebi 3-Dersaadet Galata Ermeni Mektebi	Türkçe, Fransızca ve Ermenice okur-yazar; İngilizce tekellüm eder
Mihail Ağa	Sivas Ermeni Sıbyan Mektebi	Türkçe, Ermenice okur-yazar
Bogos Efendi	Sivas Ermeni Mektebi: Ermenice ve Türkçe tahsil	Türkçe, Ermenice okur-yazar
Vahan Efendi	Sivas Ermeni Mektebi: Türkçe, Fransızca ve Ermenice	Türkçe, Fransızca ve Ermenice okur-yazar
Bedros Efendi	Sivas Ermeni Sıbyan Mektebi	Türkçe, Ermenice okur-yazar
Aram Servet Efendi	Sivas "Şarefmancas" Ermeni Mektebi: lisan-ı Osmanî, Fransızca, Ermenice, hesap, coğrafya, hüsn-i hat, fen ve resim.	Türkçe, Fransızca ve Ermenice kitabet; Rumca tekellüm eder
Mihran Horikyan Efendi	Sivas Ermeni Mektebi	Türkçe, Ermenice okur-yazar
Nersis Kirkor Efendi	1-Sivas Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriyesi 2-Mekteb-i Tıbbiye	Türkçe ve Fransızca tekellüm ve kitabet eder
Ermenak Efendi	1-Sivas Ermeni Sıbyan Mektebi 2-Sivas Ermeni Rüşdiye Mektebi 3- Sivas Mektebi İdadi-i Mülkiyesi	Türkçe, Ermenice okur-yazar; Fransızca'ya aşina
Ohannes Topalyan Efendi	1-Sivas Mektebi İdadi-i Mülkiyesi 2-Dâr-ül-Fünûn-ı Osmânî	Türkçe, Fransızca ve Ermenice tekellüm ve kitabet eder
Bodosyan Oseb Efendi	1-Sivas Sıbyan Mektebi 2-Yasda Pergeçyan Mektebi	Türkçe, Ermenice kitabet eder; Fransızca'ya aşina
Ohannes Efendi	Sivas Sıbyan Mektebi	Türkçe, Ermenice tekellüm eder
Ağahoğlu Kigork Efendi	Sivas Fransız Koleji: akaid, felsefe, tarih, coğrafya, ilm-i hesap, cebir, hendese, hikmet, kimya, hayvanat, nebatat, tabahat, ilm-i terbiye, hıfz-ı sıhha, Türkçe, Ermenice, Fransızca, Latince	Türkçe, Ermenice, Fransızca tekellüm ve kitabet eder; Rumca, Latince ve İngilizce'ye aşina
Kigork Efendi	Sivas Ermeni Mektebi	Türkçe, Ermenice tekellüm ve kitabet eder; İngilizce'ye aşina
Armenak Saraydaryan Efendi	1-Sivas Amerikan Mektebi 2-Beyrut Amerikan Tıbbiye Mektebi	Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Ermenice okur-yazar
Oskehan Efendi	Sivas Ermeni Mektebi: Hesap, coğrafya	Türkçe, Ermenice tekellüm eder
Minas Efendi	Sivas Ermeni Mektebi: mebd-ı ulûmu, harf-i Arabî, Farsî, hesap, hendese, coğrafya, umumi tarih	Türkçe, Ermenice okur-yazar; Fransızca'ya aşina
Hacı Bedros Efendi	Sivas ve Karahisar-ı Şarki Mektepleri: Türkçe, Ermenice, Fransızca ve ilm-i hesap.	Türkçe, Ermenice okur-yazar

III. Mesleki Safahatları

Gülhane Hatt-ı Hümayûn'u temel olarak, tüm tebaanın "*can, mal, ırz, namus*" gibi insanın temel yaşamsal haklarını sağlarken, Islahat Fermânı'nda ise tüm bu tabii haklar dışında "*Bütün tebaanın din ve ırk farkı gözetilmeksizin kanun önünde hürlüğü ve müsaviliği (eşitliği) prensibi kabul edilmiştir. İslamlarla İslam olmayanlar arasında eşitsizlik ortadan kaldırılmış ve gayrimüslimlere, bütün devlet memurluklarına tayin edilmek, eyâlet meclislerinde ve Meclis-i Vâlâ'da temsil edilmek gibi siyasi haklar da verilmiştir*"⁴⁴. Ayrımın kaldırılmasıyla, hükümet dairelerinde birçok gayrimüslim görev almaya başlamıştır. Sonuçları itibariyle Islahat Fermânı gayrimüslim tebaaya hizmet etmiş, başta Hariciye Nezâreti olmak üzere birçok Ermeni, Rum önemli devlet görevlerine alınmıştır. Bu durum fermânın Müslüman halk tarafından hoş karşılanmamasına, tepki duyulmasına neden olmuştur⁴⁵. Tüm bu değişikliklerle birlikte, Osmanlı Devlet teşkilatında ortaya çıkan büyüme, gelişme ve merkezileşmeye bağlı olarak bürokratik kadrolarda gün geçtikçe genişlemiştir. Özellikle memuriyete alımı bir kontrol mekanizması haline dönüştüren II. Abdülhamid döneminde yapılan yeni düzenlemelerle son derece kozmopolit bir yapıya kavuşan Hamidiye bürokrasisinde gayrimüslim memurlar önemli görevlerde bulunmuşlardır. Ancak bu konuda oldukça iyi bir denge politikası gütmeyi başaran II. Abdülhamid, Müslüman halkı tedirgin etmeden, gayrimüslimlerin, gerek birikim ve eğitimlerinin gerekse şartların gereği, elzem oldukları konumlarda istihdam edilmeleri hususuna çok dikkat etmiştir.

1. Göreve Başlama ve Memuriyet Vazifeleri

II. Abdülhamid dönemi, Sivaslı Ermeni mülki görevlilerden en yaşlısı olan Paskal Mıgırđıç Kazancıyan Efendi⁴⁶ ile en genci Ohannes Topalyan Efendi'nin⁴⁷ mülazemet dönemleri dahil olmak üzere ilk göreve başlangıç tarihleri baz alarak yapılan hesaplama göre, Sivaslı Ermeni memurları içeren bu siciller, toplam kırk yedi yıllık bir süreci kapsamaktadır. Bunlar içerisinde memuriyet safahatı 44 seneye en uzun olan Paskal Mıgırđıç Kazancıyan Efendi'yi, 33 yıllı Mıgırđıç Kirkoryan ve Artin Efendi, 31 yıllı Agob ve Paskal Enveryan Efendi, 28 yıllı Ohannes Bavir Efendi⁴⁸, 27 seneye Ohannes Efendi⁴⁹, 25 seneye Serope Odabaşıyan Efendi⁵⁰ takip etmektedir. Tüm bunlardan uzun süre devlet hizmetinde kalabildikleri anlaşılan araştırma gurubumuzun %28,7'sinin 25 sene ve üzerinde Devlet-i Aliyye personeli olarak görev yaptıkları görülmektedir. Kalanlardan 6'sı 10- 20 yıl; 9'u da 2-9 yıl arasında memuriyet görevinde bulunmuşlardır. Geriye

⁴⁴ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 5. Baskı, Ankara, 1995, C. VI, s. 2, 5- 6.

⁴⁵ Karal, *a.g.e.*, s. 10.

⁴⁶ DH. SAİD. 26/51.

⁴⁷ DH. SAİD. 173/491.

⁴⁸ DH. SAİD. 58/301.

⁴⁹ DH. SAİD. 194/209.

⁵⁰ DH. SAİD. 101/49.

kalan 5 kişinin ise işe başlangıç tarihleriyle ilk görev yerlerinden başka bilgi verilmemiştir. Bunların memuriyete devam edip etmedikleri ya da neden bu kadar kısa müddetle devlet hizmetinde kaldıklarına dair bir malûmat yoktur.

Sivaslı Ermeni memurların bazıları II. Abdülhamid tahta çıkmadan göreve başlasalar da, bu dönemde memur olarak çalışan örneklem gurubunu oluşturan mülkî görevlilerden, büyük çoğunluğu (% 78) Sultan Abdülhamid'in cülûsundan sonra göreve başlayan yeni kuşak memurlardır. Birkaç memur kuşağını kapsayan Sicill-i Ahvâllerde, özellikle yeni kuşak memurlarla ilgili kayıtların genelde 1908'den sonraki tarihlerde kesilmesi tesadüf değildir. Jön Türk Devrimiyle başlayan tensikatın sicil kayıt sistemini büyük ölçüde sekteye uğrattığı görülmektedir. Bu durum, Sicill-i Ahvâlleri, Sultan Abdülhamid devrinin başlıca kaynağı haline getirmektedir⁵¹.

Araştırma gurubumuzdaki memurların bir kısmı, memuriyet yaşamlarında, "mülazemet" adı verilen maaşsız olarak çalıştıkları bir stajyerlik dönemi geçirmişlerdir. Ermeni memurlardan %42,7'si mülazemetle işe başlamışken, kalan %57,3'ü mülazemetsiz olarak doğrudan maaşla memuriyete başlamıştır. Bu dönem bazen birkaç ay sürerken bazen yıllar sürmüştür. Genellikle bir ya da iki sene süren bu dönemin en istisnâî örneği Kastamonu Telgrafhanesinde 7 sene mülazemetle çalışan Ohannes Bavir Efendi'dir. Onu 4 sene İzmir Posta hanesinde mülazemetle çalışan Agob Efendi ile her ikisi de Sivas Telgrafhanesinde 3'er yıl mülazemetle çalışan Manuk Ansuryan ve Aram Servet Efendi izlemiştir. Diğerleri ise genel temayüllere uygun olarak bir ya da iki senede bu süreci tamamlayıp maaşlı olarak çalışmaya başlamışlardır⁵². Ermeni memurlardan mülazemet dönemi dahil edilerek yapılan hesaplama neticesinde en genç mülkî görevli, 17 yaşında⁵³ işe başlayan Aram Kiragos Olyan Efendi⁵⁴ iken; en yaşlısı ise 43 yaşında devlet hizmetine giren Oskehan Efendi'dir⁵⁵. 43 yaşında bir kimsenin 300 kuruş maaşla Divriği kazası tahsildarlığı gibi düşük rütbeli bir memuriyete girmesi, tüm olumsuzluklara rağmen memuriyetin bu dönemde halen cazibesini koruduğunu düşündürmektedir. Bu memurlardan %28,7'si memuriyete 17-20 yaş arasında, %25'i 21-25 yaş arasında, yine %25'i 26-30 yaş arasında, %10,7'si ise 31-35 yaş arasında girmişlerdir. Kalan %10,7'sinin ise memuriyete giriş için oldukça geç bir yaş sayılabilecek 40 yaşından

⁵¹ Findley, *Kalemiyeden Mülkiyeye*, s. 23.

⁵² Yasemin Beyazıt, Sicill-i Ahvâl kayıtlarına göre Denizli merkez doğumlu 50 memurlar üzerinde yaptığı prosopografi denemesinde, memurların mülazemet dönemlerinin en kısa 1 ay, en uzun ise 9 yıl ve en yoğun örnek grubunun ise 1-5 yıl arasında olduğunu belirtmektedir. Bkz. Yasemin Beyazıt, "Sicill-i Ahvâl Defterleri'nin Tahlili ve Denizli Merkez Doğumlu Memurlar Üzerine Bir Prosopografi Denemesi", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, Bildiriler 1*, Denizli, 2007, s. 507.

⁵³ Müslüman memurlarda, gayrimüslimlerden farklı olarak, usta-çırak ilişkisine dayanan bu mülazemet sürecinin 11 yaş gibi çok daha erken yaşlarda başlayan örneklerine rastlanmaktadır. Bkz. Sunay, *a.g.t.*, s. 133.

⁵⁴ DH. SAİD. 5/929.

⁵⁵ DH. SAİD. 165/109.

sonra göreve başladıkları tespit edilmiştir. Böylece memurların çoğunluğunun (%78), 17-30 yaş arasında işe başladıkları saptanmıştır.

Sivaslı Ermeni memurların çoğu (%60,7), memuriyete Sivas Vilâyeti ve kazalarındaki çeşitli bürolarda başlamışlardır. Ancak yüksek öğrenim görmüşler ya da bir vesileyle sancak dışına çıkmışlarla, babası nüfuzlu olduğu tahmin edilenler, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Diyarbakır, Konya gibi imparatorluğun farklı yerlerinde ilk görevlerini başlamışlardır. %32,1'i ise Sivas doğumlu olmalarına rağmen, memuriyet safahatları boyunca hiç Sivas'ta çalışmamışlardır. Bu memurlardan Tatyos Efendi, Agob Efendi İzmir'de; Aram Kiragos Olyam, Mıgırdiç Kirkoryan, Paskal Mıgırdiç, Ohannes Efendiler İstanbul'da; Ohannes Bavir Efendi Kastamonu'da; Nersis Kirkor Efendi ise Konya'da başladıkları memuriyet serüvenlerine imparatorluğun farklı yörelerinde devam etmişlerdir. Bir şekilde, Sivas Sancağı dışında, bilhassa İstanbul'da memuriyete giren, Mıgırdiç Kirkoryan, Paskal Mıgırdiç Efendiler, hem daha yüksek maaşlar almışlar hem de daha kolay yükselmişlerdir. Bu memurlardan çeşitli yerlerde çalıştıktan sonra son görev yeri Sivas ve kazaları olanların toplam sayıya oranları ise %57,1'dir. Bu durumda Sivaslı Ermeni memurların yarıdan fazlasının bir şekilde memleketlerine geri döndüklerini söylemek mümkündür. %32,1'i ise görevlerine Sivas ve kazalarında başlayıp burada bitirmişlerdir⁵⁶.

Genel olarak taşradaki bürolarda çalışan (%85,7), örneklem grubumuzdaki memurlar bulundukları görevlere ve yerlere göre farklı maaşlar almışlardır⁵⁷. İçinde çeşitli bürolarda çalışan sandık emininden, Düyûn-ı Umûmiye memuruna, kondüktörden, polis memuru ve komiserine, tahsildarından, tahsilat müfettişine, sancak müfettişinden gümrük memuruna, Posta ve Telgraf Nezâreti memurluğundan müdür muavinliğine, tabibinden kaymakam muavinine kadar taşrada mevcut bazı birimlerde çalışan memur örnekleri mevcuttur. Bunlar içerisinde %21,1 gibi bir oranla Sivaslı Ermenilerin en çok çalıştıkları daire Posta ve Telgraf Nezâreti'ne ait bürolardır. Bu Ermeniler vazifelerini Paskal Mıgırdiç Kazancıyan gibi ya Posta ve Telgraf Nezâreti'nin Muhasébat-ı Ecnebiye Kalemi'nde başlamışlar ya da Agop Efendi gibi sonradan nakil olmuşlardır. Tahrirât-ı Hariciye Odası'nda olduğu gibi, Muhasebat-ı Ecnebiye Kalemi'nde de daha önceden buraya girmiş bir Ermeni memurunun soydaşlarına bu yolu açmış olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir⁵⁸. Bu durum, Osmanlı merkez ve taşra bürokrasisindeki kayırmacı ilişkilerin varlığının ispatı niteliğindedir. Posta Telgraf Nezâreti'nden sonra Sivaslı Ermeni memurların çalıştıkları daireler ve görevleri sırasıyla şöyledir: Vahan, Mihran Harikyan ve Ermenak Efendi, Tahsilat

⁵⁶ Bu memurlardan sicillerde sadece tek görev kaydı bulunanlar, son görev yeri hesaplamalarına dahil edilmemiştir. %32,1'lik dilim içerisinde yer alan bu memurların büyük çoğunluğunun yalnızca iki görev kaydı vardır. Sadece iki görevi olanların ise daha sonraki memuriyet yaşamlarını takip etmek mümkün olmamıştır.

⁵⁷ Sivas doğumlu 28 Ermeni memurların görev yerleri aldıkları maaşlar için bkz. Tablo-3.

⁵⁸ Kırmızı, a.g.t, s. 54.

memurluğunda; Aram Servet, Bodosyan Oseb ve Kigork Efendiler polis memurluğu ve komiserlik; Nersis Kirkor, Ohannes Topalyan, Armenak Saraydaryan Efendiler Tabib; Tatyos, Ohannes Efendiler, gümrük memuru; Paskal Enveryan ve Minas Efendiler, Kaymakam Muavini; Kirkor Efendi ile Mihail Ağa da Düyûn-ı Umûmiye’de çalışmışlardır.

Sultan Abdülhamid döneminde, Batılı devletlerin giderek artan baskılarına bir de 1877-78 Osmanlı-Rus savaşının mağlubiyeti eklenmiş, Osmanlı Devleti, Berlin Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti bu antlaşmayla, Doğu Anadolu’daki Ermeniler ve Makedonya vilayetlerindeki Hristiyanlar için reform yapılması koşulunu kabul etmek durumunda kalmıştır. Dış siyasette gittikçe yalnız kalınan bu dönemde, İngiltere, Fransa ve Rusya’nın ortaklaşa olarak 1895 yılında verdiği nota ile Osmanlı Devleti, ıslahat projesini kabul etmek zorunda kalmıştır. Kabul edilen kararlar arasında her valinin bir Hristiyan yardımcısı olması, gayrimüslimlerden de mutasarrıf ve kaymakam seçilmesi, gibi mülkî idarede değişiklikler yapılmaya başlanmıştır⁵⁹. Tüm bu gelişmelerin etkisiyle 1896’da Paskal Enveryan Efendi Sivas Vilâyeti Gürûn kazası kaymakam muavinliğine, 1897’de ise Minas Efendi Mamûratü’l-aziz Çarsancak kaymakam muavinliğine atanmışlardır. Buralar nüfus olarak Ermenilerin yoğun olduğu bölgelerdir.

2. Maaşlar ve Ücretlerdeki Dalgalanmalar

Bilindiği gibi, Tanzimat’tan önce kamu hizmeti yapan memurların büyük çoğunluğuna nakdî maaş verilmezdi. XVIII. yüzyılın tahsisata dayalı hizmet bedeli sistemi, yerini 1838’ten itibaren maaş sistemine bırakmıştır. Böylece, “aynılık”ten, “nakdilik”e geçilerek, devlet memurlarına belirli miktarlarda maaş bağlanmıştır⁶⁰.

1838’de başlanan, sivil memurlara maaş ödeme sistemi, resmi personel yönetiminde yapılan ve toplu olarak, kalemiye ile mülkiye arasındaki ince ayrımı oluşturan çeşitli reformlardan birisiydi. Bununla beraber, yeni personel politikasının diğer yönleri gibi, maaş konusu da 1880’lere kadar tamamlanamadı. Bu süreçte, yeni maaş sisteminin gelişmesini sağlayan iki önemli kararname vardır. Bunlardan ilki, 4 Ağustos 1873 tarihli “*Harcırah Kararnâmesi*”nin memurların maaşa istihkaklarına dair bölümü, diğeri de 1880 tarihli “*Maaş Kararnâmesi*”dir⁶¹.

Osmanlı bürokrasisinde merkezde ve taşrada memurlara ödenen maaşlar arasında ciddi farklılıkların olduğu bilinmektedir. En düşük maaşın 100 kuruş, en yüksekinin 2.905 kuruş olduğu örneğimizde aradaki fark 29,5 kat gibi küçümsenemeyecek kadar büyüktür. Günümüzde, Amerika’da en düşük maaşla, en yüksek maaş arasında ancak 9 kat fark olduğu halde⁶², Osmanlı Devleti’nde bu farkın mevcut örnekteki gibi, 29 kata kadar çıkması, göz önüne alınırsa, maaş dengesizliğinin ne denli büyük olduğu görülmektedir.

⁵⁹ Sarıyıldız, *a.g.e.*, s. 87- 88.

⁶⁰ Özdemir, *a.g.e.*, s. 237- 238.

⁶¹ Özdemir, *a.g.e.*, s. 240.

⁶² Findley, *Kalemiye’den Mülkiyeye*, s. 345.

Memurların ilk görevlerine başlama maaşlarına bakılacak olursa; 200- 300 kuruş arası 13 kişi (%46,1), 330- 600 kuruş arası 11 kişi (%39,7), 650- 750 kuruş arası 2 kişi (%7,1), 900 kuruş ve 100 kuruş ise 1'er kişidir (%3,7). İlk maaşlar baz alındığında, en düşük memur maaşıyla en yükseği arasında, tam dokuz kat fark bulunmaktadır. Memurların yaşam standartlarını incelemek, onların geçindirmek zorunda oldukları ailenin büyüklüğünü ve maaşlarını düzenli olarak alıp alamadıklarının belirtmedikleri için çok kolay değildir. Burada yapılacak değerlendirme, istisnaları kapsamayıp normal koşullar ve verilen beyanlara göre olacaktır. 1890'lara ait bir kaynak, memurların o dönemde bir aileyi geçindirmek için ihtiyaç duyulan paraya ilişkin tutarlı bilgiler verir. Buna göre; 1890'ların ortalarında memurların ailelerini geçindirmek için 1.000 kuruşa ihtiyaçları olduğu anlaşılmaktadır⁶³. Bu durum Osmanlı Devleti'nin ücret politikasında istikrarın tam anlamıyla sağlanamadığının kanıtıdır. Sivaslı Ermeni memurların Müslüman meslektaşları gibi ilk maaşları genel olarak, müstakil bir ailenin geçimini sağlamaktan oldukça uzaktır. Taşrada görevli mülkî görevlilerin genelinin, kendi başlarına geçinebilecek düzeye dahi ulaşamadıkları söylenebilir.

Araştırma gurubumuzun son maaşlarına bakılarak yapılan incelemede ise 200-300 kuruş arası 4 kişi (%17,7), 400- 600 kuruş arası 11 kişi (%47,7), 750- 1000 kuruş arası 6 kişi (%26,7), 1100 ve 2905 kuruş 1'er kişi (%1,34) tespit edilmiştir⁶⁴. Memurların son maaşlarına ilişkin bilgilerde ise ilk göze çarpan maaş miktarı, memurların yarıya yakınının aldığı 400- 600 kuruştur. Genellikle 1.000 kuruşun altında seyreden rakamlardan oluşan maaşlar arasında en farklısı 2.905 kuruştur. Burada da en yüksek memur maaşıyla en düşüğü arasında tam 14,5 kat fark bulunmaktadır. Buradan da sadece merkez ve taşra memurları arasında büyük bir maaş farkının olmadığı, taşradaki görevlilerin de kendi aralarında, maaş açısından büyük uçurumların olduğu aşikardır. Hatta farklı vilâyetlerde, aynı görevi yapan memurlar arasında bile farklar vardı. Örneğin, Ankara Merkez Lisan-ı Ecnebiye Muhabere Memuru olan Paskal Enveryan Efendi bu görevinde en yüksek 665 kuruş maaş alırken; aynı vazifeyi Beyoğlu'nda yapan Paskal Mıgırdıç Kazancıyan Efendi, 1.100 kuruş almaktadır. Bunda taşradaki geçim koşullarıyla İstanbul'daki koşulların aynı olmadığı fikrini çıkarmak mümkündür.

Tüm bunların yanı sıra memur maaşlarındaki dalgalanmalar dikkat çekmektedir. Örneğin memuriyete 500 kuruşla başlayıp, 2905 kuruşla tamamlayan Paskal Mıgırdıç Kazancıyan Efendi⁶⁵ gibi istikrarlı maaşları olanların yanında, maaşı 1.000 kuruştan 440 kuruşa düşen Mıgırdıç Kirkoryan Efendi⁶⁶ gibi memurlar mevcuttur. Ücretlerdeki bu dalgalanmanın nedenleri arasında hazine açığını kapatabilmek için memur maaşlarında yapılan tensikatlar sonucu memurların

⁶³ Findley, *Kalemîyeden Mülkiyeye*, s. 347- 349.

⁶⁴ Son maaş istatistiğine tek görev kaydı olan memurlar dahil edilmemiştir.

⁶⁵ DH. SAİD. 26/51.

⁶⁶ DH. SAİD. 65/143.

maaşlarının tenzil edilmesi, memurun görev yaptığı memuriyetin lağvedilmesi ve yeni atandığı yerdeki kadrosundaki ücret farklılığı, sık sık görev yerinin değişmesi, görevden çıkarılmalar gibi nedenler sayılabilir.

Sicill-i Ahvâl kayıtlarında dikkati çeken bir diğer husus en büyüğünden en küçüğüne kadar tüm memurların sürekli yer değiştirmeleridir. Hatta bazen bulundukları görevde birkaç ay kalmadan yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. Ancak çoğu zaman sicillerde yer değiştirme nedenleri belirtilmemiştir. Düşük rütbeliden, yüksek rütbelisine devletin resmi personelinin bu kadar sık yer değiştirmesi, taşra bürokrasisinin kesintiye uğramasına, istikrarsız bir yapının oluşmasına neden olmuştur. Kendi istekleri dışında daha atandığı yeri ve yöre halkını tanıma fırsatı bulamadan başka yere tayin edilen memurlar için bu durum hem maddi hem de manevi zorlukları beraberinde getirmiştir. Bu durumu örneklem gurubumuzdaki memurlarda da görmekteyiz. 1866'da mülazemetle başladığı Dersaadet Telgrafhânesinde çalışırken, 1867'de Diyarbakır Merkez Muharebat-ı Ecnebiye Memuriyetine tayin olunan Mıgırdıç Kirkoryan Efendi, 1870'de Gazze'ye, 1873'te ise Kudüs'e tayin edilerek diyar diyar gezdirilmiştir.

3. Memuriyetten Çıkarılma: Aziller

Memurların yer değiştirmelerine sebep olan ve onlar için pek hoş olmayan diğer nedenler “aziller” ve “memuriyetten el çektirme”dir. Bu ikisi, Sivaslı Ermeni memurlar için biri casusluk, ikisi zimmete para geçirme ve ikisi de memuriyet vazifelerini ifâ edememekten kaynaklanmıştır.

a. Casusluk: Köprülü telgrafhanesi muhaberat-ı ecnebiye memuru Manuk Ansuryan Efendi, Bulgar ile devamlı görüşerek, Bulgarların her işini Avusturyalılara muhbirlik ettiğinin tespit edilmesi, ayrıca bir Hristiyan hanesindeki bir şakinin yakalamasına ait telgrafi Bulgarlara haber vererek şakinin kaçmasını sağlamasından dolayı Posta ve Telgraf İdaresi sicil şubesinin kaydında belirtildiği üzere, “Ermeni ve Bulgarların malûm efkar-ı manzaralarına karşı” böyle önemli bir yerde bu zatın telgraf memuru olarak bulunması uygun görülmediği için 4 Mayıs 1895 (9 Zilkade 1312) tarihinde azledilmiştir⁶⁷.

b. Zimmet: Mıgırdıç Kirkoryan Efendi, Sisam merkez posta ve telgraf müdür şefliği görevini 1000 kuruş aylık ile ifâ ederken, İzmir Nemçe Postahânesi adına gelen bir paketi “*mugayir nizâm*” olarak kabul etmesi üzerine 20 Şubat 1893 (3 Şaban 1310) tarihinde vazifesinde daha dikkatli olması için tembih edilerek uyarılmıştır. Bu olaydan yaklaşık 1,5 yıl sonra 9.117 kuruş 10 para ile 376 frank 80 santim üzerine zimmet çıktığı için 5 Temmuz 1894 (1 Muharrem 1312)'de görevinden azledilmiştir. Mıgırdıç Efendi üzerine zimmet çıkarılan parayı ödemiştir. Bu zimmet olayından yaklaşık 5 yıl sonra 5 Ocak 1899 (22 Şaban 1316)

⁶⁷ DH. SAİD. 34/289.

tarihinde aylık 440 kuruş maaş ile Avlonya Telgraf ve Posta merkezi lisanı-ı ecnebi muhabere memuriyetine tayin edilmiştir⁶⁸.

Hacı Bedros Efendi, 1904 yılında 400 kuruş ücretle, Gümüşhacı Köyü kazâsında tahsilat müfettişi olarak görev yapmaktadır. 1905 yılında aynı ücretle, Amasya merkez kazâsı tahsilat müfettişliğine tayin edilmiştir. Fakat, Gümüşhacı Köyü kazâsındaki tahsildarlığı esnasında zimmetine para geçirmiştir. Bu zimmet olayından dolayı 6 Eylül 1905 (24 Ağustos 1321) tarihinde azledilmiştir. 7 ay açıkta kalmış, daha sonra zimmet olayında görülen davada Karahisar-ı Şarki Sancağı Meclis idaresinin kararıyla 10 Nisan 1906 (15 Safer 1324) tarihinde 400 kuruş aidaatla Merzifon kazâsı tahsilat müfettişliğine tayin edilmiştir⁶⁹. Böylece bu tarihten itibaren tekrar devlet hizmetine geri dönmüştür.

c. Memuriyet vazifesini ifâ edememek: Agob Efendi, 1898 yılına kadar çeşitli kazâlarda posta ve telgraf memurluğunda görev yapmıştır. Bu tarihte Selanik Vilâyeti Posta ve Telgraf memurluğuna aylık 600 kuruş maaşla nakil edildiği fakat “*bu vazifeyi ifaya asla iktidarı bulunmadığı*” için meclis idaresi kararıyla azledildiği, Telgraf ve Posta Nezâreti sicil şubesinin pusulasında belirtilmiştir. Agob Efendi kısa süreli bu azilden sonra 1900 yılında görev değişikliği ile İzmir Postahânesi seyyar memurluğuna 400 kuruş ücretle atanmıştır⁷⁰.

Ohannes Bavir Efendi, Üsküp Telgraf ve Posta merkez muhabere memuriyetinde bulunduğu sırada Kosova Vilâyeti’ndeki Orman müfettişliğinin Osmaniye ve Radošta orman müfettişliklerine gönderilen üç adet telgrafnâmenin tehirine sebebiyet verdiği için Posta Meclis İdaresi’nin 25 Haziran 1896 (23 Haziran 1312) tarihli kararıyla 3 günlük maaş kesimiyle cezalandırılmıştır. Bu olaydan sonra görev yeri değiştirilen Ohannes Bavir Efendi’nin “vazife-i memuriyetini mühimsemediği, rehavet içinde olması” gibi sebeplerden 11 Eylül 1897 (13 Rebiyülahır 1315) tarihinde idare tarafından görevinden azledilmiştir. Fakat 13 Mayıs 1898 (21 Zilhicce 1315)’de Yanya Vilâyeti Tepedelen Telgraf ve Posta merkez müdürlüğüne aylık 500 kuruş ücret ile tayin edilmiştir⁷¹.

Bu duruma ait örnekler göstermektedir ki; memurların casusluk, zimmet ve vazifelerindeki yetersizlikler azledilmelerine sebep olmaktaydı. Fakat bu onların tamamıyla devlet hizmetlerinin sona erdiği anlamına gelmemekteydi. Nitekim yukarıdaki kişilerde görüldüğü gibi (casusluk suçu işleyen hariç) kısa süre içinde başka görevlere atanmışlardır.

4. Nişan ve Madalyalar

Otuz üç yıl süren saltanatı boyunca II. Abdülhamid, Osmanlı nişân ve madalyalarını, daha önce hiç ulaşmadıkları bir kurumlaşma ve sistematikleşme

⁶⁸ DH. SAİD. 65/143.

⁶⁹ DH. SAİD. 84/27.

⁷⁰ DH. SAİD. 84/285.

⁷¹ DH. SAİD. 58/301.

içine sokmayı başarmıştır. 1890'larda tepe noktasına erişen bu süreçte, ihdas edilen çok sayıdaki nişan ve madalya; bu taltif araçlarını, Osmanlı yaşam tarzının vazgeçilmez bir parçası haline getirmiştir. II. Abdülhamid devrinin genel değerlendirilmesinde ifrat ve tefrit noktalarının iç içe olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde nasıl modernlikle muhafazakarlık birlikteyse, nişan ve madalyalar da bir taraftan olumlu bir şekilde kullanılırken, bir taraftan da suiistimal ediliyor olmaları dönemin belirgin bir özelliği olarak kabul edilebilir. Nişan ve madalyaların sayısının bu denli artması, dönemin şairleri, askerleri ve bazı devlet adamlarının diline düşmüş, bunlar için sistemi yeren çeşitli şiirler kaleme almışlardır⁷². Sultan Abdülhamid, memuriyet ihsan etmenin dışında, resmi personeli kendisine bağlamak için rütbe, madalya ve nişanlar üzerine kurulu bir siyaset de uygulamıştır. Önemli nişan ve madalyalar öncelikle Ermeni Patriklerine, Ermeni ileri gelenlerinden olan ailelere ve devlet hizmetinde yüksek mevkilerde görev yapanlara verilmekteydi⁷³. Bilinçli ve hesaplı bir şekilde kullanılan bu motivasyon araçlarından, Sivaslı Ermeni memurlara vazifesindeki başarısı, Hicaz demiryolu ianesine yaptığı bağış, gibi nedenlerden çeşitli nişan ve madalyalar verilmiştir. Bunların yanı sıra Almanya, Avusturya gibi devletlerden çeşitli nişanlar alanlar da mevcuttur.

Örneğin, Paskal Mıgırdıç Kazancıyan, bulunduğu vazifelerde gösterdiği başarılarından dolayı 6 Kasım 1888 (2 Rebiyülevvel 1306)'de 3. rütbeden Mecidi Nişanı ihsan edilmiştir. 25 Kasım 1889 (1 Rebiyülahır 1307)'de Almanya Devleti tarafından 4. rütbeden Köhven dö Purus(?) nişanı verilmiştir. 5 Kasım 1903 (14 Şaban 1321) Gümüş Liyakat Madalyası almış, 15 Haziran 1906 (22 Rebiyülahır 1324) vazifesindeki başarısından dolayı 3. rütbeden Nişan-ı Âli ihsan buyrulmuştur⁷⁴.

Manuk Ansuryan Efendi, Köprülü telgrafhanesi muhaberat-ı ecnebiye memuriyetinde aylık 800 kuruş maaş ile görev yaptığı sırada 16 Temmuz 1889 (18 Zilkade 1306) tarihinde Avusturya Devleti tarafından 5. rütbeden Fransuva Jusev nişanı verilmiştir⁷⁵.

Aram Servet Efendi, Sivas Vilâyeti ikinci korniserliğine terfian aylık 650 kuruşla tayin edilmiştir. 13 Mart 1897 (1 Mart 1313) tarihinde maaşı 580 kuruşa tenzil edilmiş, bu tarihte bir maaşının tamamını Hicaz Demiryolu ianesine bağışlamıştır. Bundan hareketinden dolayı nikelden yapılan "Hicaz Madalyası" ile taltif edilmiştir⁷⁶.

⁷² Edhem Eldem, *Osmanlı Nişan ve Madalyaları Tarihi*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 332-334.

⁷³ T. Nejat Eralp, "Osmanlılarda Nişan ve Madalya", *Türkler*, C.13, Ankara, 2002, s.683-686; Zeynep İskefiyeli, "Osmanlı Devleti Tarafından Ermenilere Verilen Nişan ve Madalyalar", *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, C.IV, Kayseri, 2007, s.579-592.

⁷⁴ DH. SAİD. 26/51.

⁷⁵ DH. SAİD. 34/289.

⁷⁶ DH. SAİD. 179/451.

Sonuç

Sicill-i Ahvâl kayıtlarından yola çıkılarak yapılan bir tahmine göre II. Abdülhamid döneminde sayısı 35.000'e ulaşan Osmanlı bürokrasisindeki resmî personel, aslında gerçek istihdam kapasitesinin çok üstündeydi. Bu memurların, Sivashlı Ermeni mülkî görevlilerde de örneklerinin olduğu gibi, çoğunun ciddi bir resmî kariyeri yoktu. Pek çoğu, memuriyete unvan ve gelir elde etmek için girmiştir. İlk kez II. Abdülhamid döneminde düzenli olarak tutulmaya başlanan bu personel kayıtları incelendiğinde II. Abdülhamid'in olabildiğince çok insanı memuriyette istihdam ederek, kendine bağımlı kılıp, denetim altında tutabilme gayesiyle yürüttüğü, Hamidiye bürokrasisinin, oldukça renkli bir yapıya sahip olduğu görülür. Müslim gayrimüslim farkı gözetilmeksizin, sadece büyük memurlar değil, daha küçük rütbeli bu memurlar bile rotasyon düzeniyle Osmanlı Devleti'nin Doğu'dan Batı'ya her köşesine tayin edilmişlerdir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen, memurların devlet görevinde ısrar etmeleri, o dönemde tıpkı günümüzde olduğu gibi, devletin bir kazanç kapısı olarak görülmesiyle ilgili olmalıdır.

Tablo-3 Ermeni Memurların Meslekleri ve Maaşları

Adı	Görev Yeri ve Mesleği	Göreve Başlama		Maaşı Aylık/Kuruş
		Tarihi	Yaşı	
Tatyos Efendi	1-İzmir Gümrüğü memurluğuna vekaleten	1876 27		240
	2-İzmir Gümrüğü memurluğuna asaleten	1882		400
Artin Efendi	1-Sivas Vilâyeti piyade tahsildarlığı	1877 29		900
	2-Tokad Sancağı tarik peykürlüğü	1883		400
	3-Mamûretü'l-aziz Vilâyeti 3. sınıf kondüktörlüğü	1885		500
	4-Sivas Umur-ı Nafia 3. sınıf kondüktörlüğü	1887		500
	5-Sivas Vilayeti 2. sınıf Nafia kondüktörlüğü	1909		600
	6- Sivas Vilayeti 2. sınıf Nafia kondüktörlüğü	1910		800
Aram Kiragos Olyan Efendi	1-Nafia Nezâret-i Celilesi (Mülazemet: 2 sene)	1875 17		-
	2-Nafia Nezâret-i tahrirat-ı ecnebiye kalemi	1877 19		250
	3-Haydarpaşa Şimendifer kumpanyası	1880		403
	4-Nafia Nezâreti tahrirat-ı ecnebiye kalemi	1881		500
Kirkor Efendi	1- Merkez idaresi Duyûn -ı umûmiye vezne tahsildarı	1884 32		500
	2-Bingazi Duyûn-ı umûmiye müdürlüğü sandık sarraflığı tahvil memurluğu	1886		1000
Agob Efendi	1-İzmir Postahânesine memur (Mülazemet: 4 sene)	1872 27		-
	2-İzmir Postahânesi memur	1876 31		330
	3-İzmir Postahânesi memur	1880		285
	4-İzmir Postahânesi memur	1880		385
	5-Aydın Vilâyeti telgraf ve posta nezaretinde	1890		600
	6-Aydın Vilâyeti telgraf ve posta nezaretinde	1891		540
	7-Selanik Vilâyeti posta ve telgraf memurluğa	1897		600
	8-İzmir postahânesi seyyar memurluğuna	1898		400
	9-İzmir postahânesi seyyar memurluğuna	1900		500
	10-İzmir postahânesi telgraf ve posta nakliye memur	1902		300
Paskal Enveryan Efendi	1-Sivas telgrafhânesi (Mülazemet: 2 sene)	1903		-
	2-Yozgat telgrafhânesi	1866 19		-
	3-Ankara merkez lisan-ı ecnebi muhabere	1868 21		576

	emuru	1869	576
	4- Ankara merkez lisan-ı ecnebi muhabere memuru	1872	545
	5- Ankara merkez lisan-ı ecnebi muhabere memuru	1874	665
	6- Erzurum merkez lisan-ı ecnebi muhabere memuru	1875	665
	7-Erzurum merkez posta memuriyeti	1876	800
	8- Sivas merkez lisan-ı ecnebi muhabere memuru	1878	800
	9- Sivas merkez lisan-ı ecnebi muhabere memuru	1880	760
	10-İşkodra telgraf muhaberat-ı ecnebiye baş memuru	1892	760
	11-Sivas Vilâyeti Gürün kazası kaymakam muavini	1896	600
	12- Sivas Vilâyeti Gürün kazası kaymakam muavini	1897	540
Mıgırdıç Kirkoryan Efendi	1-Dersaadet telgrafhânesi (Mülazemet: 1 sene)	1866 20	-
	2-Diyarbakır merkez muhaberat-ı ecnebiye memuru	1867	720
	3- Diyarbakır merkez muhaberat-ı ecnebiye memuru	1868	1100
	4-Gazze merkez muhaberat-ı ecnebiye memuru	1870	1400
	5-Gazze merkez muhaberat-ı ecnebiye memuru	1872	855
	6-Kudüs merkez muhaberat-ı ecnebiye memuru	1873	855
	7-Şam merkez muhaberat-ı ecnebiye memuru	1879	800
	8-Trablusşam merkez muhaberat-ı ecnebiye memuru	1879	800
	9- Trablusşam merkez muhaberat-ı ecnebiye memuru	1880	600
	10-Trablusşam iskelesi muhabere memurluğu	1881	600
	11- Trablusşam iskelesi muhabere memurluğu	1882	700
	12-Aydın Vilâyeti Dikili	1882	800
	13-Sisam merkez müdür şefliğine	1883	1000
	14-Avlonya telgraf ve posta lisan-ı ecnebi muhabere	1899	440
Ohannes Bavir Efendi	1-Kastamonu Telgrafhânesi (Mülazemet: 7 sene)	1870 18	-
	2-Erzurum telgrafhânesi memuru	1877 25	500
	3-Kastamonu telgrafhâne muhabere memuriyeti	1880	285
	4-Kütahya telgrafhânesi muhabere memuriyeti	1881	380
	5-Üsküp telgraf merkezi muhabere memuru	1894	400
	6-Kosova Vilâyeti Şahviç telgraf ve posta müdürlüğü	1894	600
	7-Üsküp telgraf posta merkez muhabere memuru	1895	400
	8-Yanya Vilâyeti Tepedelen telgraf posta merkezi	1898	500
Paskal Mıgırdıç Kazancıyan Efendi	1-Telgraf mektebi (Mülazemet: 1 sene)	1863 20	-
	2-Dersaadet telgrafhânesi lisan-ı ecnebiye memuru	1864 21	500
	3-Beyoğlu merkez muhasebat-ı ecnebiye	1867	600
	4-Beyoğlu merkez muhasebat-ı ecnebiye	1871	800
	5-Beyoğlu merkez muhasebat-ı ecnebiye	1876	1100
	6-Beyoğlu merkez muavinliğine	1878	1500
	7-Beyoğlu merkez muavinliğine	1880	1200
	8-Beyoğlu merkez muavinliğine	1881	1500
	9- Beyoğlu merkez muavinliğine	1888	2000
	10-Beyoğlu telgraf posta merkezi veznedarlığı	1896	2100
	11-Beyoğlu telgraf posta merkezi veznedarlığı	1897	2250
	12- Beyoğlu telgraf posta merkezi veznedarlığı	1905	2525
	13-Beyoğlu telgraf posta müdür muavinliği	1907	2905

Manuk Ansuryan Efendi	1-Sivas telgrafhânesi (Mülazemet: 3 sene)	1879 20	-
	2-Trabzon telgrafhânesi muhaberat-ı ecnebiye memur	1882 23	400
	3-Kastamonu telgraf muhaberat-ı ecnebiye memuru	1882	500
	4-Kastamonu telgraf muhaberat-ı ecnebiye memuru	1884	800
	5-Köprülü telgraf muhaberat-ı ecnebiye memur	1890	800
Serope Odabaşı an Efendi	1-Diyarbakır Vilâyeti Maden 2. sınıf kondüktörlüğü	1884 30	650
	2-Sivas Vilâyeti 1. sınıf kondüktörlüğü	1885	800
	3-Sivas Vilâyeti 1. sınıf kondüktörlüğü	1890	650
	4-Konya Vilâyeti 1. sınıf kondüktörlüğü	1902	650
	5-Adana Vilâyeti nafia mühendisliğine	1909	1000
Mihail Ağa	1-Duyun-ı Umûmiye müdürlüğü (Mülazemet: 1 sene)	1880 21	200-300
	2-Duyun-ı Umûmiye tuzlalarında (11 sene)	1881	200
	3-Sivas Duyun-Umûmiye merkez müdürlüğü memur	1892	
Bogos Efendi	1-Sivas Vilâyeti Bidayet Mahkemesi kaleminde mülazemetle devam etmiştir	-	-
	2-Sivas Vilâyeti Hafık kazası sandık eminiğine	1904 44	270
Vahan Efendi	1-Sivas Vilâyeti tahrir vergi kaleminde mülazemetle	-	-
	2-Sivas Vilâyeti merkez tahsilat müfredat kitabetine	1908 26	200
Bedros Efendi	1-Sivas Vilâyeti 6. daire süvari tahsildarlığı	1902 25	300
Aram Servet Efendi	1-Sivas Ermeni mektebinde muallimlik	1897 33	-
	2-Sivas telgrafhânesi (Mülazemet: 3 sene)	1897 33	
	3-Sivas Vilâyeti polis memurluğu	1900	300
	4-Sivas Vilâyeti 2. komiserliğine	1900	650
	5-Sivas Vilâyeti 2. sınıf komiserliği	1909	750
Mihran Horikyan Efendi	1-Yenihan kazası süvari tahsildarlığı	1904 41	300
	2-Aziziye kazası 4. süvari tahsildarlığı	1908	300
Nersis Kirkor Efendi	1-Konya Vilâyeti Suşehri kazası belediye tababetine	1899 25	600
	2-Ankara Vilâyeti Haymana belediye tababetine	1900	600
	3-Aydın Vilâyeti Foçtin belediye tababeti	1902	600
	4-Hüdavendigâr Vilâyeti Sandıklı belediye tababeti	1903	600
	5-Çankırı Sancağı belediye tababetine	1905	800
Ermenak Efendi	1-Amasya merkez tahsilat müfettişliğine	1905 23	400
	2-Gümüş Hacı Köy kazası tahsil memurluğu	1907	400
Ohannes Topalyan Efendi	1-Sivas Vilâyeti Köprü kazası belediye tababeti	1910 29	600
Bodosyan Oseb Efendi	1-Sivas polis memurluğuna	1895 25	250
	2-Sivas 3. komiserliğe	1895	350
	3-Sivas 3. komiserliğe	1909	600
Ohannes Efendi	1-Dersaadet emtia-i ecnebiye gümrüğü odacılığı	1883 25	100
	2-Dersaadet emtia-i ecnebiye gümrüğü odacılığı	1883	200
	3-Dersaadet emtia-i ecnebiye gümrüğü kolculuğu	1887	240
	4-Dersaadet emtia-i ecnebiye gümrüğü kolculuğu	1895	300
	5-Dersaadet rusûmat baş müdürlüğü kolculuğu	1910	400
Ağahoğlu Kigork Efendi	1-Sivas Vilâyet tercümanlığı	1909 22	500
	2-Sivas Vilâyeti Samsun sancağı müfettişliği	1911	1100

Kigork Efendi	1-Sivas Ermeni Mektebi muallimi	1890 19	200
	2-Sivas Vilâyeti polis memurluğu	1902	150
	3-Sivas Vilâyeti polis memurluğu	1908	200
	4-Sivas Vilâyeti polis memurluğu	1909	400
Armenak Saraydar yan-Efendi	1-Zile kazâsı belediye tababeti	1900 18	600
Oskehan Efendi	1-Divriği kazâsı tahsildarlığına	1897 43	300
	2-Darende kazâsı ser tahsildarlığı	1897	300
	3-Gürun kazâsı ser tahsildarlığı	1897	300
	4-Darende kazâsı ser tahsildarlığına	1899	300
	5-Gürun ve Darende tahsilat müfettişliği	1902	400
	6-Zara (Koçgiri) tahsilat müfettişliği	1902	400
	7-Darende ve Gürun kazâları tahsilat müfettişliği	1905	400
	8-Kangal kazâsı tahsilat müfettişliğine	1906	400
Minas Efendi	1-Sivas Vilâyeti Bidayet mahkemesi mülazımlığı	1879 27	270
	2-Sivas şose yol-tanzimine memur	1887	270
	3-Sivas Vilâyet Mahkemesi ceza dairesi azalığı	1888	360
	4-Sivas Vilâyeti hukuk ve ticaret kısım azalığı	1896	360
	5-Mamûratü'l-aziz Çarsacak kaymakam muavinliği	1897	540
Hacı Bedros Efendi	1-Hafik kazâsı sandık emniyetine	1897 35	270
	2-Merzifon kazâsı sandık	1899	345
	3-Merzifon kazâsı tahsilat müfettişliği	1903	400
	4-Gümüşhacı Köyü kazâsı tahsilat müfettişliği	1904	400
	5-Amasya merkez kazâsı tahsilat müfettişliği	1905	400
	6-Merzifon kazâsı tahsilat müfettişliği	1906	400